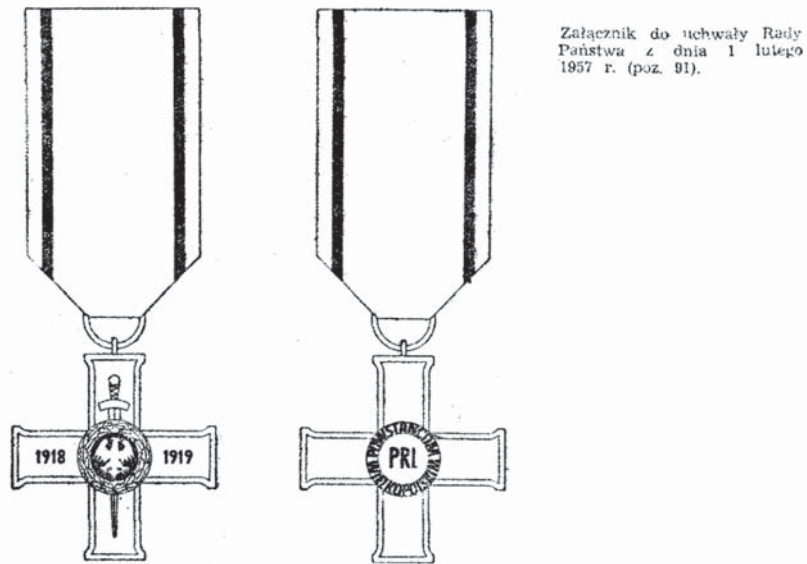


WIELKOPOLSKI KRZYŻ POWSTAŃCZY

95. rocznica Powstania Wielkopolskiego 1918-1919

Informator wystawy (1 grudnia 2013 – 12 stycznia 2014)



Wielkopolskie Muzeum Wojskowe Oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu

Poznań, Stary Rynek 9

Kurator wystawy: Jarosław Łuczak

Asystenci: Anna Szukalska-Kuś, Alina Sokołowska, Jędrzej Oksza-Płaczkowski

Współpraca: Eligiusz Tomkowiak

Prace techniczne: zespół pracowników muzeum pod kierunkiem Henryka Ignysia

Druki: Dział Wydawnictw MNP pod kierunkiem Urszuli Namioły

Działania na rzecz ustanowienia specjalnego odznaczenia za Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 podejmowano już w okresie międzywojennym. Z postulatem jego wprowadzenia występowały wielkopolskie związki kombatanckie skupiające głównie weteranów powstania. Wybuch II wojny światowej uniemożliwił realizację starań podjętych przez Związek Weteranów Powstań Narodowych RP z 1914-1919 r., przekształcony w 1938 r. w Związek Powstańców Wielkopolskich.

Pierwsze odznaczenie o nazwie „Wielkopolski Krzyż Powstańczy” ustanowione zostało w 1946 r. (wraz ze Śląskim Krzyżem Powstańczym) dekretem Krajowej Rady Narodowej. Z niewiadomych powodów projekt ten nie został zrealizowany. Dekretem z dnia 8 października 1946 r. wprowadzony został tylko Śląski Krzyż Powstańczy.

Wielkopolski Krzyż Powstańczy ustanowiony został dopiero dekretem Rady Państwa z dnia 1 lutego 1957 r. Nadawany był „osobom, które z bronią w ręku lub w inny aktywny sposób uczestniczyły w walkach przeciw zaborcom niemieckim w powstaniu wielkopolskim 1918/1919 roku.” Z dniem 8 maja 1999 r. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uznał nadawanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego za zakończone. Wyróżniono nim 24.466 osób.

W kolejną rocznicę Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 Wielkopolskie Muzeum Wojskowe przypomina dzieje odznaczenia. Z największej w polskim muzealnictwie historyczno-wojskowym kolekcji źródeł i materiałów do dziejów Powstania Wielkopolskiego i Wojsk Wielkopolskich 1918-1919 wybrano obiekty związane z odznaczeniem: chorągwie, zestawy mundurowe, dokumenty, fotografie i przedmioty o znaczeniu pamiątkowym.

Wystawę wzbogaca prezentacja części największego w kraju zbioru krzyży i związanych z nim dokumentów i pamiątek, gromadzonego od wielu lat przez Eligiusza Tomkowiaka.

Ekspozowane są nie tylko krzyże z legitymacjami potwierdzającymi nadanie, ale także wszelkiego rodzaju obiekty związane z odznaczeniem: dokumenty, w tym akty wprowadzające, różnego rodzaju przedmioty z wizerunkiem krzyża oraz fotografie weteranów, a nawet kompletne zestawy umundurowania weterańskiego z przypiętym Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym.

Odznaczenie jest dzisiaj jednym z ważniejszych symboli Powstania Wielkopolskiego 1918-1919.

**Regulamin Kapituły Krzyża Pamiątkowego
Powstania Wielkopolskiego 1918/19:**

1. Krzyż Pamiątkowy jest odznaczeniem za udział w powstaniu wielkopolskim 1918/19.

2. Krzyż jest matowy, wykonany z brązu koloru ciemnego. Na czołowej stronie umieszczony orzeł polski i napis: „Za powstanie wielkopolskie 1918/19”, na odwrotnej stronie herb miasta Poznania, nr. bieżący i napis „Wielkopolska Swemu Obrońcy”. Krzyż nosi się na wstędze (mora) granatowej 4 cm szerokiej, z paskami amarantowymi po bokach 1 cm szerokimi.

3. Krzyż Pamiątkowy nosi się na mundurach za Krzyżem Górnośląskim.

4. Prawo do noszenia krzyża nabywają osoby, które przed Komisją Weryfikacyjną Zw. Wet. Powst. Nar. 1918/19 w Poznaniu udowodnią bezpośredni udział w powstaniu wielkopolskim.

5. Krzyż Pamiątkowy nadaje Kapituła Krzyża na wniosek Komisji Weryfikacyjnej Zw. Wet. W skład Kapituły wchodzi: przedstawiciel Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu, jako przewodniczący, przedstawiciel D. O. K. VII jako zast. przew. i pięciu byłych dowódców z powstania wielkopolskiego, oraz tyłuż zastępców, których deleguje Zw. Wet. Powst. Nar. 1914/19 w Poznaniu. Delegowanych do kapituły członków Zw. Wet. i ich zastępców zatwierdza D. O. K. VII w Poznaniu.

6. Kapituła urzęduje przy Zw. Wet. Powst. Nar. 1914/19 w Poznaniu, który stawia do dyspozycji swój sekretariat, a po nadaniu Krzyży Pamiątkowych, wszelkie dowody i orzeczenia przesyła Referatowi Historycznemu przy D. O. K. VII. Ewidencję nadanych krzyży prowadzi Kapituła i Ref. Hist. przy D. O. K. VII. Po ukończeniu prac akty Kapituły przechodzą do Ref. Hist. przy D. O. K. VII w Poznaniu, wzgl. do Wojskowego Biura Historycznego w Warszawie.

(Rocznik Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. 1914/19 w Poznaniu, Poznań 1935, s. 207-208)

USTAWA
z dnia 16 października 1992 r.
**Przepisy wprowadzające ustawę o orderach i odznaczeniach,
uchylające przepisy o tytułach honorowych
oraz zmieniające niektóre ustawy**

[...]

Art. 2.1. Z dniem wejścia w życie ustawy o orderach i odznaczeniach tracą moc:

- 1) Ustawa z dnia 17 lutego 1960 r. o orderach i odznaczeniach (Dz. U., Nr 10, poz. 66, z 1968 r. Nr 25, poz. 165 i z 1982 r. Nr 7, poz. 61), z wyjątkiem art. 11 oraz art. 13-16, które obowiązują do dnia 8 maja 1995 r.”

[...]

Art. 7.1. Z dniem 8 maja 1995 r. uznaje się za zakończone nadawanie na podstawie dotychczas obowiązujących przepisów:

- 1) Śląskiego Krzyża Powstańczego, Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego, Krzyża Partyzanckiego, „Medalu za Warszawę 1939-1945”, „Medalu za Odrę, Nysę, Bałtyk”, określonych w ustawie z dnia 17 lutego 1960 r. o orderach i odznaczeniach (Dz. U. Nr 10, poz. 66 z 1968 r. Nr 25, poz. 165 oraz z 1982 r. Nr 7, poz. 61).

[...]

(Dz. U. 1992, Nr 90, poz. 451)

USTAWA
z dnia 22 czerwca 1995 r.
**o zmianie ustawy – Przepisy wprowadzające ustawę o orderach
i odznaczeniach, uchylające przepisy o tytułach honorowych
oraz zmieniające niektóre ustawy**

Art. 1. W ustawie z dnia 16 października 1992 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o orderach i odznaczeniach, uchylające przepisy o tytułach honorowych oraz zmieniające niektóre ustawy (Dz. U. Nr 90, poz. 451) użyte w art. 2 ust. 1 pkt 1, art. 6 ust. 3 i art. 7 ust. 1 wyrazy „8 maja 1995 r.” zastępują się wyrazami „8 maja 1999 r.”

Art. 2. Ustawa wchodzi w życie z dniem ogłoszenia z mocą od dnia 9 maja 1995 r.

[...]

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej: *L. Wałęsa*

(Dz. U. 1995, Nr 83, poz. 419)

USTAWA
z dnia 17 lutego 1960 r.
o orderach i odznaczeniach.

Rozdział 3.
Odnaczenia.

[...]

Art. 14. Wielkopolski Krzyż Powstańczy stanowi nagrodę dla osób, które brały udział w walkach przeciw zaborcom niemieckim w powstaniu wielkopolskim 1918-1919.

[...]

(Dz. U. 1960, Nr 10, poz. 66)

UCHWAŁA RADY PAŃSTWA
z dnia 29 lutego 1960 r.
w sprawie orderów i odznaczeń.

Rozdział 1.

[...]

§ 12.1. Odznaką Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego jest równoramienny brązowy krzyż, o wymiarze 36 mm; ramiona krzyża są obramowane, u końców poszerzone; na skrzyżowaniu ramion licowej strony krzyża znajduje się białe emaliowane orzeł piastowski na tle czerwono emaliowanej okrągłej tarczy o średnicy 9 mm; tarcza umieszczona jest w wieńcu z liści dębowych; na lewym ramieniu licowej strony krzyża znajduje się liczba „1918”, na prawym liczba „1919”, a na pionowych ramionach miecz skierowany w dół; na skrzyżowaniu ramion odwrotnej strony krzyża znajduje się napis: „PRL” umieszczony w otoku z napisem: „Powstańcom Wielkopolskim”.

2. Wielkopolski Krzyż Powstańczy nosi się na ciemnoniebieskiej wstążce szerokości 34 mm, z dwoma pionowymi amarantowymi paskami szerokości 2 mm po bokach.

[...]

(M. P., 1960, Nr 25, poz. 120)

DEKRET
z dnia 1946 r.
o ustanowieniu „Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego”

Na podstawie ustawy z dnia 3. stycznia 1945 r. o trybie wydawania dekretów z mocą ustawy (Dz.U.R.P.Nr.1.poz.1) – Rada Ministrów postanawia, a Prezydium Krajowej Rady Narodowej zatwierdza, co następuje:

Art. 1. W celu upamiętnienia bohaterskiego czynu zbrojnego ludności Wielkopolski przeciwko przemocy niemieckiej, utrzymującej tę dzielnicę w niewoli od przeszło 125 lat, ustanawia się „Wielkopolski Krzyż Powstańczy” dla osób szczególnie zasłużonych w walkach o odzyskanie niepodległości i przyłączenie Wielkopolski do Macierzy.

Art. 2. Zasadniczą odznaką „Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego” jest: Krzyż o wymiarach 4 x 4 cm składający się z 4 równych na krańcach rozszerzonych ramion.

Strona frontowa: Pośrodku Krzyża w kole na tle wschodzącego słońca Orzeł Bolesławowski. Czołowa strona ramion Krzyża pokryta jest białą emalią.

Strona odwrotna: Na środku Krzyża wypukłe litery „K.R.N.” otoczone wieńcem laurowym. Na lewym ramieniu data „1918-19”, na prawym „1939”, na dolnym „1945”. Daty wklęsłe. „Wielkopolski Krzyż Powstańczy” nosi się na wstążce czerwonej.

Art. 3. „Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym” mogą być odznaczeni obywatele nieskazitelnego charakteru, którzy brali czynny udział w powstaniu wielkopolskim w latach 1918-1919 roku, oraz ci obywatele, którzy w okresie działań wojennych od września 1939 r. do stycznia 1945 r. swą walką i pracą w organizacjach konspiracyjnych przyczynili się do utrzymania ducha oporu i walki z okupantem, lub bezpośrednio pomagali w oswojeniu Wielkopolski.

Art. 4. „Wielkopolski Krzyż Powstańczy” nadaje w imieniu Prezydenta Krajowej Rady Narodowej Minister Obrony Narodowej na podstawie wniosku Wojewody Poznańskiego lub wniosku Prezydium Związku Powstańców Wielkopolskich. [...]

(kopia maszynopisu w zb. WMW)

DEKRET
z dnia 1 lutego 1957 r.
o ustanowieniu „Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego”.

Art. 1. W celu nagrodzenia zasług uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919 roku ustanawia się odznaczenie „Wielkopolski Krzyż Powstańczy”.

Art. 2.1. „Wielkopolski Krzyż Powstańczy” nadawany będzie osobom, które z bronią w ręku lub w inny aktywny sposób uczestniczyły w walkach przeciw zaborcom niemieckim w powstaniu wielkopolskim 1918/1919 roku.

2. Przy nadawaniu „Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego” uwzględnia się pracę i postawę społeczną osoby przedstawionej do odznaczenia.

3. „Wielkopolski Krzyż Powstańczy” może być nadany pośmiertnie.

Art. 3. „Wielkopolski Krzyż Powstańczy” nadaje Rada Państwa.

Art. 4.1. Odznakę „Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego” stanowi brązowy równoramienny krzyż, o wymiarze 36 mm; ramiona krzyża są obramowane u końców poszerzone; na skrzyżowaniu ramion licowej strony krzyża znajduje się białe emaliowany orzeł piastowski na tle czerwonej okrągłej tarczy; tarcza umieszczona jest w wieńcu z liści dębowych; na lewym ramieniu licowej strony krzyża znajduje się liczba „1918”, na prawym liczba „1919”, a na pionowych ramionach miecz skierowany w dół; na skrzyżowaniu ramion odwrotnej strony krzyża znajduje się napis „PRL” umieszczony w otoku z napisem „Powstańcom Wielkopolskim”.

2. „Wielkopolski Krzyż Powstańczy” nosi się na wstążce szerokości 34 mm ciemnoniebieskiej z dwoma pionowymi amarantowymi paskami po bokach.

Art. 5. Wzór rysunkowy „Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego”, zasady i tryb przedstawiania wniosków o jego nadanie, tryb wręczania krzyża oraz sposób jego noszenia określi statut nadany przez Radę Państwa.

Art. 6.1. Utrata „Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego” następuje w razie skazania na karę utraty praw publicznych i obywatelskich praw honorowych.

2. Rada Państwa może pozbawić „Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego” w razie stwierdzenia, że osoba odznaczona stała się niegodna posiadania krzyża lub że jego nadanie nastąpiło wskutek wprowadzenia w błąd.

Art. 7. Koszty wykonania „Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego” oraz wydatki związane z jego nadawaniem ponosi Państwo.

Art. 8. Dekret wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Przewodniczący Rady Państwa: *A. Zawadzki*
Sekretarz Rady Państwa: *St. Skrzyszewski*

(Dz. U. 1957, Nr 10, poz. 43)

UCHWAŁA RADY PAŃSTWA
z dnia 1 lutego 1957 r.
Statut „Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego”.

§ 1. Wzór rysunkowy „Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego” zawiera załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2.1. Wnioski o nadanie „Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego” przedstawiają Radzie Państwa naczelnie władze organizacji politycznych i społecznych oraz prezydium wojewódzkich rad narodowych.

2. Wniosek o nadanie „Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego” powinien zawierać:

- a) dokładne dane personalne osoby przedstawionej do odznaczenia,
- b) dane o udziale tej osoby z bronią w ręku lub w inny aktywny sposób w powstaniu wielkopolskim 1918-1919 roku,
- c) krótką charakterystykę pracy zawodowej i postawy społecznej osoby przedstawionej do odznaczenia.

3. Gdy krzyż ma być nadany pośmiertnie, wniosek powinien zawierać dane o najbliższej rodzinie pozostałej po zmarłym uczestniku powstania wielkopolskiego.

§ 3. „Wielkopolski Krzyż Powstańczy” wręcza w imieniu Rady Państwa Przewodniczący Rady Państwa, członek Rady Państwa, członek Rządu, poseł na Sejm, wiceminister, kierownik centralnego urzędu, przewodniczący lub członek prezydium wojewódzkiej albo powiatowej (miejskiej) rady narodowej, a za granicą szef polskiego urzędu dyplomatycznego lub konsularnego.

§ 4. W przypadku nadania krzyża pośmiertnie wręcza się go najbliższej rodzinie po zmarłym uczestniku powstania wielkopolskiego: małżonkowi, dzieciom lub rodzicom, rodzeństwu lub wnukom.

§ 5. Wręczenie „Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego” obejmuje wręczenie odznaki krzyża oraz dokumentu o jego nadaniu (legitymacji odznaczeniowej).

§ 6.1. „Wielkopolski Krzyż Powstańczy” nosi się na lewej stronie piersi po „Krzyżu Partyzanckim”.

2. „Wielkopolski Krzyż Powstańczy” nosi się w dniach świąt państwowych, na uroczystych zebraniach i akademiach oraz przy otrzymywaniu orderu lub odznaczenia. Noszenie krzyża w innych okolicznościach zależy od uznania odnaczonego.

Przewodniczący Rady Państwa: *A. Zawadzki*
Sekretarz Rady Państwa: *St. Skrzyszewski*

(M. P., 1957, Nr 13, poz. 91)